

Adam Barembruch

Edukacja i wiedza finansowa a zarządzanie finansami osobistymi

Ekonomiczne Problemy Usług nr 96, 127-140

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ADAM BAREMBRUCH

Uniwersytet Gdański

EDUKACJA I WIEDZA FINANSOWA A ZARZĄDZANIE FINANSAMI OSOBISTYMI

Wprowadzenie

W ostatniej dekadzie nastąpił bardzo szybki rozwój rynku usług finansowych. Niestety, edukacja finansowa w większości krajów nie nadążała za zmianami finansowej rzeczywistości. Łatwość i szybkość, z jaką kryzys na rynku kredytów hipotecznych w USA rozprzestrzenił się na inne kraje, należy tłumaczyć nie tylko globalnym charakterem rynków finansowych, ale również brakiem podstawowej wiedzy konsumentów na temat racjonalnego gospodarowania własnymi finansami. Łatwość, z jaką ludzie popełniali błędy w zarządzaniu finansami osobistymi oraz odczuwalne przez konsumentów skutki kryzysu finansowego skłaniają do podjęcia głębszej dyskusji na temat potrzeb społeczeństwa związanych z edukacją finansową. Świadomość niedostatku edukacji finansowej mają obecnie rządy większości krajów, w tym urzędnicy Komisji Europejskiej i OECD¹.

Celem artykułu jest przedstawienie przyczyn wzrostu znaczenia edukacji finansowej oraz roli wiedzy i świadomości finansowej w zarządzaniu finansami osobistymi. Treść artykułu koncentruje się również na identyfikacji podstawo-

¹ Por. A. Atkinson, F. Messy, *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study*, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions No. 15, OECD Publishing, 2012.

wych inicjatyw związanych z edukacją z zakresie finansów osobistych w Polsce oraz problemów związanych z pomiarem jej efektywności.

1. Podstawowe pojęcia

Poniżej zdefiniowane zostały cztery podstawowe pojęcia istotne dla treści artykułu, tj. edukacja, wiedza, świadomość finansowa oraz zarządzanie finansami osobistymi.

Przez pojęcie edukacja finansowa rozumie się podejmowanie szeroko zakrojonych działań, mających na celu upowszechnianie wiedzy oraz wykształcenie pozytywnych nawyków wśród obywateli, prowadzących do podejmowania właściwych decyzji w zakresie zarządzania ich osobistymi finansami oraz efektywnego dysponowania posiadanymi środkami finansowymi, zgodnie z obecnymi i przyszłymi potrzebami ekonomicznymi². Edukacja finansowa powinna być postrzegana jako proces ciągły (*life long*), który umożliwia nabywcom usług finansowych podejmowanie świadomych decyzji, a pośredników finansowych motywuje do konstruowania inteligentnych produktów³. Edukacja finansowa umożliwia wykształcenie wśród społeczeństwa świadomości finansowej (*financial literacy, financial capability*), aby obywatele zdawali sobie sprawę z możliwości i zagrożeń, które są związane z produktami finansowymi⁴. Należy wyraźnie rozróżnić działania podejmowane w zakresie edukacji finansowej od poziomu wiedzy finansowej społeczeństwa. Wiedza z zakresu finansów osobistych to ogół wiarygodnych informacji o rzeczywistości wraz z umiejętnością ich wykorzystywania. Stanowi ona fundament, na bazie którego osoby fizyczne zarządzają własnymi finansami, ale również rozwijają inne kompetencje życiowe⁵.

² www.microfinanceopportunities.org, za: M. Iwanicz-Drozdowska, A. Matuszyk, A. Nowak, R. Kitala, *Produkty finansowe i edukacja finansowa w Polsce na tle wybranych krajów wysoko rozwiniętych*, raport z badań, Warszawa 2009, s. 9.

³ *Financial education and better access to adequate financial services*, Report, EU Project FES, Wuenia 2007, s. 3.

⁴ *The importance of financial education*, Policy Brief, lipiec 2006, OECD.

⁵ Kompetencje życiowe – umiejętności (zdolności) umożliwiające człowiekowi pozytywne zachowania przystosowawcze, dzięki którym skutecznie radzi sobie z zadaniami (wymaganiami) i wyzwaniem codziennego życia; por. *Life skills education in schools* (WHO/MNH/PSF/93.A Rev. 1); WHO, Genewa 1993.

Zarządzanie finansami osobistymi natomiast to złożony proces, na który składa się: planowanie, organizowanie, motywowanie (automotywowanie) i kontrolowanie zasobów materialnych i niematerialnych będących w dyspozycji osób fizycznych (gospodarstwa domowego). Proces ten polega na podejmowaniu działań pozwalających na utrzymanie bieżącej i długoterminowej płynności oraz na efektywną realizację celów⁶.

2. Przyczyny rosnącego znaczenia edukacji i wiedzy finansowej

Solidna wiedza na temat finansów osobistych uznawana jest za bardzo ważną zarówno na poziomie UE, jak i globalnym. W sprawozdaniu poświęconym jednolitemu rynkowi Europy XXI wieku Komisja Europejska (KE) określa edukację finansową jako zasadniczy element podejmowanych wysiłków na rzecz zapewnienia, by wspólny rynek przynosił korzyści obywatelom europejskim, w szczególności przez umożliwienie im wyboru najlepszych usług finansowych spośród oferowanych na rynku UE oraz zdobycia podstawowej wiedzy na temat finansów osobistych. Zgodnie ze stanowiskiem KE, edukacja finansowa stanowi uzupełnienie środków legislacyjnych służących zapewnieniu konsumentom dostępu do właściwych informacji, właściwego doradztwa, a także odpowiedniej ich ochrony⁷.

Nie tylko na terenie UE, ale w większości krajów na świecie obserwuje się rosnące znaczenie edukacji finansowej. Przyczyną takiego zjawiska jest globalizacja rynków finansowych, a także odczuwalne przez konsumentów negatywne skutki kryzysu finansowego. Postęp techniczny, nowe elektroniczne kanały dystrybucji oraz integracja rynków finansowych poszerzyły wachlarz i stopień skomplikowania oferowanych instrumentów finansowych oraz możliwości dostępu do nich. Na skutek realizacji regulacji unijnych na rzecz ochrony konsumenta liczba przekazywanych przez instytucje finansowe informacji wzrosła znacznie szybciej niż tempo ich przyswajania oraz wiedza klientów w tym zakresie. Niski poziom świadomości finansowej w konfrontacji z ogromną liczbą

⁶ Por. A. Barembruch, *Zarządzanie finansami osobistymi – teoria i praktyka*, w: *Zarządzanie finansami. Upowszechnianie i transfer wyników badań*, red. D. Zarzecki, Zeszyty Naukowe nr 689, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 50, s. 241 i nast.

⁷ Komunikat Komisji Europejskiej w sprawie edukacji finansowej (COM(2007)0808), 18.12.2007.

informacji powoduje, że wielu nabywców usług nie jest w stanie podejmować właściwych decyzji o złożonych produktach finansowych i korzystać w pełni ze swoich praw.

Problem edukacji finansowej jest w ostatnim czasie szczególnie aktualny w Polsce w związku z podjętą przez rząd dyskusją nad emeryturami – czyli oszczędzaniem długoterminowym, które stanowi podstawowy element zarządzania finansami osobistymi. Jest to obszar szczególnie ważny, ale i wrażliwy. Wagi problemowi długoterminowego oszczędzania nadaje proces starzenia się społeczeństwa, a wrażliwości sama istota oszczędzania, która oznacza konieczność odroczenia bieżącej konsumpcji. Trudno młodych ludzi przekonać o zasadności długoterminowego oszczędzania w sytuacji braku wystarczającej wiedzy – świadomości wartości pieniądza w czasie i jego wpływu na wartość przyszłą. Nie chodzi nawet o wiedzę, w co i jak inwestować, tylko świadomość tego, że im dłużej się oszczędza, tym większe są zyski z zainwestowanego kapitału.

W tabeli 1 przedstawiono wyniki wybranych badań, ukazujące problemy, na jakie napotykają konsumenci w związku z brakiem dostatecznej wiedzy z zakresu finansów, oraz przyczyny rosnącego znaczenia edukacji finansowej.

Z danych przedstawionych w tabeli wynikają trzy główne przesłanki do zwiększenia zainteresowania problemem edukacji finansowej:

- dla wielu osób finanse są trudne do zrozumienia nawet w elementarnym zakresie;
- ludzie często przeceniają własną wiedzę na temat usług finansowych;
- wiele osób nie potrafi planować przyszłości pod względem finansowym lub wybiera niepotrzebne produkty.

Mimo licznych dowodów niskiego poziomu wiedzy z tej dziedziny, konsumenci w coraz większym stopniu świadomi są faktu, że zrozumienie zagadnień finansowych ma coraz większe znaczenie dla ich przyszłości⁸.

⁸ Por. *The Jumpstart Coalition for Personal Financial Literacy*, Making the case for financial literacy, 2007.

Tabela 1

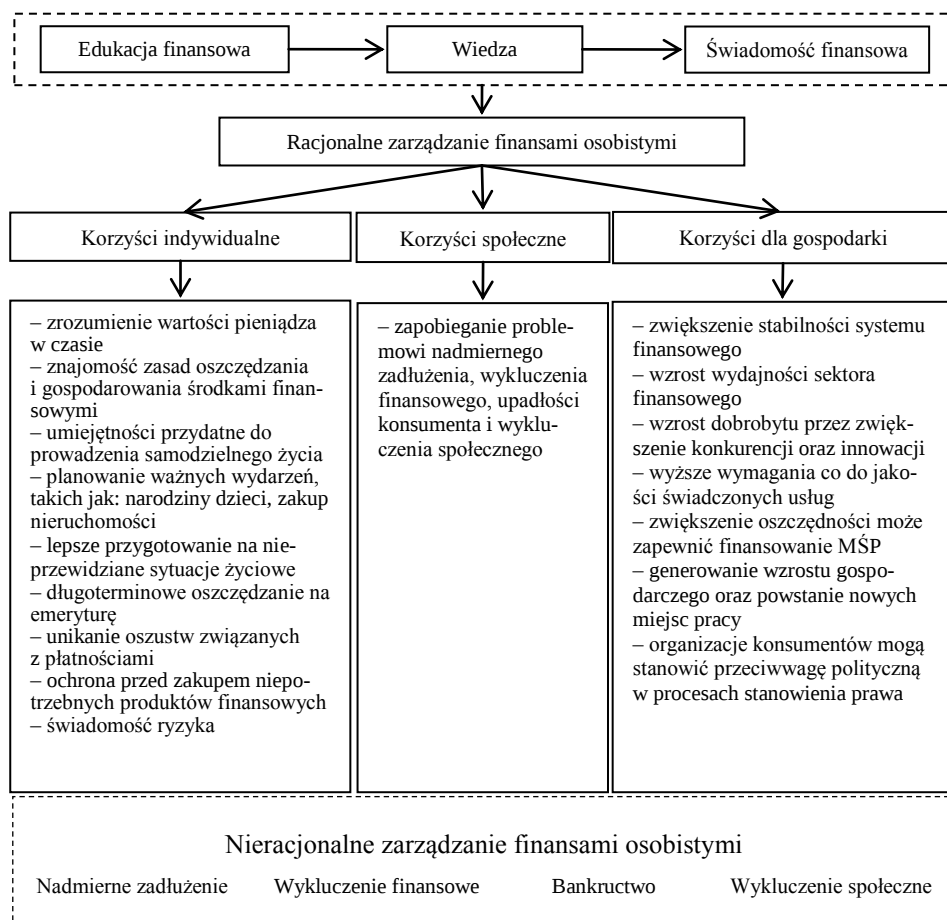
Przyczyny wzrostu znaczenia edukacji finansowej z punktu widzenia konsumentów

Problem	Wyniki badania	Źródło
Dla wielu osób świat finansów jest trudny do zrozumienia – coraz częściej zdają oni sobie sprawę, że brakuje im podstawowych umiejętności, koniecznych do zrozumienia i dokonywania operacji finansowych	Węgry (2007 r.) – 70% respondentów nie zna podstawowych terminów finansowych, np. inflacji	Gecser, <i>8 steps to teach young Hungarians to use their money in a smart way</i> , wykład, konferencja „Financial Capability”, Bruksela, 28 marca 2007
	Francja, Hiszpania, Włochy (2006 r.) – znaczna część osób o niskich dochodach nie zwraca uwagi na różnice w kosztach i warunkach usług oferowanych przez różne instytucje finansowe i nie potrafi ich ocenić	Nieri, <i>Access to Credit: the Difficulties of Households</i> , New Frontiers in Banking Services, <i>Emerging Needs and Tailored Products for Untapped Markets</i> , Springer Verlag, Berlin 2006
Ludzie przeceniają swoją własną wiedzę na temat usług finansowych	USA (2004 r.) w przeprowadzonym badaniu respondenci wysoko ocenili własną znajomość zagadnień finansowych, jednak przeprowadzone następnie testy wykazywały, że jest ona ograniczona	Mandell, <i>Personal Finance Survey of High School Seniors</i> , The Jumpstart Coalition for Personal Financial Literacy, 2004
	Australia (2003 r.) – 2/3 respondentów uważało, że zna się na zagadnieniach finansowych, ale jedynie około 1/4 z nich rozumiała znaczenie pojęcia procent składany	ANZ Banking Group, <i>ANZ Survey of Adult Financial Literacy in Australia</i> , 2003
Wiele osób nie potrafi planować przyszłości pod względem finansowym lub wybiera produkty, które nie odpowiadają ich potrzebom	Wielka Brytania (2006 r.) – w przypadku wszystkich grup dochodów wiele osób nie planuje przyszłości pod kątem finansowym, 70% nie jest w żaden sposób zabezpieczonych na wypadek nieoczekiwanego spadku swoich dochodów	Financial Services Authority, <i>Financial Capability in the UK: Establishing a Baseline</i> , 2006

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Komunikat Komisji Europejskiej w sprawie edukacji finansowej* (COM(2007)0808), 18.12.2007.

3. Wpływ edukacji i wiedzy finansowej na zarządzanie finansami osobistymi

Edukacja finansowa wpływa w bezpośredni sposób na zasób wiedzy z zakresu finansów, ten natomiast decyduje o tzw. świadomości finansowej konsumentów, która z kolei decyduje o jakości zarządzania finansami osobistymi.

Rys. 1. Edukacja, wiedza, świadomość finansowa i jej wpływ na zarządzanie finansami osobistymi

Źródło: opracowanie własne.

Nieracjonalne zarządzanie finansami osobistymi, wynikające z ograniczonej wiedzy oraz niskiej świadomości finansowej, niesie za sobą negatywne skutki zarówno dla konsumentów, społeczeństwa, jak i gospodarki. Na rysunku 1 przedstawiono zależność między edukacją finansową, wiedzą finansową, świadomością finansową a zarządzaniem finansami osobistymi.

Deficyt wiedzy finansowej wpływa bowiem na deficyt finansów gospodarstw domowych, a to przekłada się na sytuację gospodarczą w kraju. Nieodpowiedzialne zarządzanie finansami może prowadzić do nadmiernego zadłużenia⁹, wykluczenia finansowego¹⁰, upadłości konsumenckiej (bankructwa) czy w skrajnym przypadku nawet do wykluczenia społecznego. Warto zaznaczyć również, że niska świadomość finansowa ogółu społeczeństwa w zderzeniu z szeroką wiedzą finansową wybranych prowadzi do pogłębiania nierówności społecznych.

Jak wynika z rysunku, zapewnienie ludziom odpowiedniej wiedzy finansowej może przynieść korzyści zarówno jednostkom – niezależnie od ich grupy wiekowej i poziomu dochodów – jak również gospodarce i społeczeństwu jako całości. Edukacja finansowa powinna stanowić uzupełnienie odpowiedniej ochrony konsumenta oraz odpowiedzialnego postępowania podmiotów świadczących usługi finansowe.

⁹ Nadmierne zadłużenie jest definiowane jako sytuacja, w której osoba bądź gospodarstwo domowe nie jest w stanie spłacać regularnie swojego zadłużenia ze względu na brak równowagi w poziomie dochodów i wydatków, łącznie z narosłymi w czasie opóźnieniami w spłacie związanymi z typowymi płatnościami gospodarstwa domowego. Znalezienie się w sytuacji nadmiernego zadłużenia może być przyczyną późniejszego wykluczenia finansowego. Por. *Bankructwa gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*, red. B. Świecka, Difin, Warszawa 2008.

¹⁰ Wykluczenie finansowe oznacza trudności, jakich doświadczają osoby o niskich dochodach i znajdujące się w niekorzystnej sytuacji społecznej (*socially disadvantaged*), w korzystaniu z usług finansowych, które są nim potrzebne. Por. L. Anderloni, *Access to Bank Account and Payment Services*, w: *New Frontiers in Banking Services. Emerging Needs and Tailored Products for Untapped Markets*, red. L. Anderloni, M.D. Braga, E.M. Carluccio, Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg 2007.

4. Wybrane instytucje oraz inicjatywy wspierające edukację finansową w Polsce i na świecie

4.1. Instytucje i inicjatywy edukacyjne

Kwestia edukacji finansowej została poruszona w konkluzjach Rady ECOFIN z dnia 8 maja 2007 roku, w których Rada wezwała państwa członkowskie do znacznego przyspieszenia podejmowanych przez nie starań zmierzających do „(...) zwiększenia świadomości gospodarstw domowych na temat ich potrzeby uzyskania właściwych informacji i edukacji (...)”. Celem działań KE jest ułatwienie zainteresowanym stronom opracowania programów edukacji finansowej poprzez:

- uświadamianie potrzeby zwiększenia poziomu wiedzy z zakresu finansów;
- zachęcanie do świadczenia w UE wysokiej klasy usług w zakresie edukacji finansowej, w tym wymiany najlepszych praktyk, a także wspieranie tego typu działalności;
- opracowanie określonych praktycznych środków pomocniczych służących osiągnięciu tych celów.

Wiedza z dziedziny zarządzania finansami osobistymi jest przekazywana konsumentom przez wiele różnych podmiotów, począwszy od krajowych organów władzy publicznej (ministerstw, organów nadzoru rynku, urzędów, banków centralnych) przez instytucje prywatne (przedsiębiorstwa sektora finansowego), stowarzyszenia, fundacje, zrzeszenia branżowe, władze oświatowe aż po poszczególne instytuty badawcze, koła naukowe, media i portale internetowe.

Na tle inicjatyw międzynarodowych należy wyróżnić realizowany pod patronatem OECD program IGFE (*International Gateway for Financial Education*). Wśród wielu inicjatyw UE na rzecz edukacji finansowej konsumentów należy wskazać wspierane przez Komisję Europejską internetowe narzędzie edukacyjne dla dorosłych – DOLCETA (*Developing Online Consumer Education Tool for Adults*) oraz działalność powołanej przez Komisję Europejską grupy ekspertów do spraw edukacji finansowej (*Expert Group on Financial Education*). Trudno stworzyć jeden model edukacji finansowej dla wszystkich państw Unii Europejskiej. W związku z tym w każdym z krajów członkowskich UE powinny być dokładnie oszacowane potrzeby edukacyjne i możliwości ich

zaspokojenia przy uwzględnieniu konkretnych potrzeb grup docelowych oraz poziomu rozwoju rynku usług finansowych¹¹.

Również w Polsce w ciągu ostatnich lat za pośrednictwem podmiotów publicznych i prywatnych przeprowadzono wiele cennych inicjatyw edukacyjnych. Wybrane organizacje i inicjatywy podejmowane na rzecz edukacji finansowej konsumentów w Polsce, innych krajach UE oraz na świecie przedstawione zostały w tabeli 2.

Analiza działań na rzecz edukacji finansowej podejmowanych w Polsce pozwala sformułować następujące wnioski ogólne:

1. Programy edukacyjne w zakresie usług finansowych realizowane lub współfinansowane przez instytucje publiczne (szczególnie te, na które nałożono ustawowy obowiązek wspierania edukacji) wyróżniają się zazwyczaj wysokim poziomem merytorycznym i kompleksowością.
2. Inicjatywy przedsiębiorstw sektora finansowego, mimo ich ogromnej liczby, często mają charakter marketingowy, a nie nastawiony ściśle na edukację finansową. Na ich tle wyróżniają się te, które są organizowane cyklicznie. Istotne znaczenie w tym segmencie mają doradcy finansowi, jednak trudno zgodzić się ze stwierdzeniem, że przejęli oni ciężar praktycznej edukacji. Co prawda doradzają konsumentom w zakresie planowania finansów osobistych (oszczędzanie, kredyty, emerytura), ale ze względu na brak jednolitych standardów kształcenia i wymogów w zakresie wiedzy i umiejętności doradców ryzykowne byłoby stwierdzenie, że są oni rzetelnym źródłem informacji.
3. Edukacja w zakresie finansów osobistych praktycznie nie jest obecna w programie nauczania szkół¹².

¹¹ J. Łańcucki, *Rola edukacji w rozwoju rynku ubezpieczeniowego*, „Prawo Asekuracyjne” 4 (61) 2009.

¹² Zdaniem M. Polaka, w Polsce istnieje jeden poważny (w rozumieniu masowy, rzetelny i przebadany pod względem efektywności nauczania) program edukacji finansowej, skierowany do szkół ponadgimnazjalnych i – mimo szerokiego zasięgu – z pewnością nie zaspokaja potrzeb w tym zakresie. Por. M. Polak, *Konsumenci finansowi uczą się na błędach*, www.edunews.pl, 20.03.2012.

Tabela 2

Organizacje oraz inicjatywy podejmowane w Polsce i na świecie na rzecz edukacji
w zakresie zarządzania finansami osobistymi

	Instytucja	Źródło
1	2	3
Świat	<i>International Gateway for Financial Education</i>	www.financial-education.org
UE	(DOLCETA) <i>Developing Online Consumer Education Tool for Adults</i>	www.dolceta.eu
	<i>Expert Group on Financial Education</i>	www.ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/capability/index_en.htm
Polska	Przedsiębiorstwa sektora finansowego (banki, fundusze inwestycyjne, biura maklerskie i inne)	
	Instytucje państwowe (publiczne)	
	Bankowy Fundusz Gwarancyjny	www.bfg.pl
	Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie	www.gpw.com.pl
	Komisja Nadzoru Finansowego	www.knf.gov.pl
	Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych	www.kdpw.pl
	Narodowy Bank Polski	www.nbpportal.pl/pl/np
	Rzecznik Ubezpieczonych	www.rzu.gov.pl
	Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów	www.uokik.gov.pl/
	Stowarzyszenia, fundacje, organizacje branżowe	
	Centrum Edukacji Obywatelskiej	www.ceo.org.pl
	Centrum Mikrofinansowe	www.mfc.org.pl
	Fundacja Edukacji Rynku Kapitałowego	www.ferk.pl
	Fundacja Edukacji Ubezpieczeniowej	www.rzu.gov.pl/fundacja-edukacji-ubezpieczeniowej
	Fundacja im. Lesława A. Pagi	www.paga.org.pl
	Fundacja Kronenberga Citi Handlowy	www.citi.com/poland/kronenberg/polish/index.htm
	Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości	www.junior.org.pl
	Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych	www.fundacja.edu.pl
	Fundacja PZU	www.fundacja.pzu.pl/
	Fundacja Think! Instytutu Rozwoju Komunikacji i Edukacji	www.think.org.pl
	Fundacja Wspomagania Wsi	www.fww.org.pl
	Komitet organizacyjny Olimpiady Przedsiębiorczości	www.olimpiada.edu.pl

1	2	3
Polska	Polska Izba Ubezpieczeń	www.piu.org.pl
	Polskie Towarzystwo Ekonomiczne	www.pte.pl
	Stowarzyszenie Krewienia Edukacji Finansowe	www.skef.pl
	Stowarzyszenie Inwestorów Indywidualnych	www.sii.org.pl
	Stowarzyszenie na Rzecz Bezpieczeństwa Finansowego Obywateli RP	www.stob.pl
	Uczelnie wyższe, instytuty badawcze, koła naukowe	
	Instytut Badań Edukacyjnych	www.ibe.edu.pl/pl/
	Instytut obywatelski	www.institutobywatelski.pl
	Media (gazety, miesięczniki)	
	Portale internetowe i inicjatywy prywatne	
	www.eportfel.com/ www.edunews.pl/ www.edukacja-finansowa.info/ www.money.pl/	www.edufin.org.pl/ www.inteligencja-finansowa.info/ www.edukacja-finansowa.informativo.pl www.financeosobiste.pl/

Źródło: opracowanie własne.

4. Internet i media to przyszłość dla edukacji – stwarzają nowe możliwości rozwoju, zwiększając dostęp do wartościowych źródeł wiedzy i informacji. Takie narzędzia edukacyjne są relatywnie tanie i efektywne¹³.

Zdaniem autora, inicjatyw edukacyjnych jest bardzo wiele, natomiast ich jakość i efektywność w znaczący sposób podniosłaby opracowana narodowa strategia w zakresie edukacji finansowej, w którą zaangażowane byłyby zarówno instytucje publiczne, jak i prywatne. Polska jest jednym z krajów UE, który do tej pory nie opracował takiej strategii, mimo że nawołują do tego OECD (od 2005 r.) oraz Komisja Europejska. Bez takiego planu działań, w którego realizację mogłyby się włączyć różne podmioty, edukacja dotycząca finansów osobistych będzie działaniem chaotycznym.

¹³ Por. *M-learning czyli (r)ewolucja w nauczaniu*, red. L. Hojnacki, *Moj@ Edukacja*”, Warszawa, lipiec 2011; W. Kołodziejczyk, M. Polak, *Jak będzie się zmieniać edukacja. Wyzwania dla polskiej szkoły i ucznia*, Instytut Obywatelski, Warszawa 2011.

5. Problemy z oceną efektywności działań edukacyjnych

Trudno jednoznacznie ocenić efektywność wspomnianych wcześniej inicjatyw, ponieważ zmiany postaw konsumentów widoczne są dopiero w dłuższej perspektywie oraz ze względu na brak powszechnie przyjętych mierników. Oceny koncentrują się najczęściej na takich wskaźnikach, jak: wzrost liczby uczestników programów, liczba zamówionych publikacji, liczba osób odwiedzających daną stronę internetową, relacje prasowe, nadesłane zapytania czy testy ewaluacyjne¹⁴. Ocena poszczególnych etapów edukacji w Polsce nie jest zadaniem łatwym również z powodu ograniczonej liczby dostępnych danych, dodatkowo rzadko pochodzących z badań spełniających rygory reprezentatywności prób, a więc niepozwalających na wnioskowanie o całości populacji.

Skutecznym narzędziem wykorzystywanym do pomiaru korzyści przez niektóre podmioty oferujące usługi w zakresie edukacji finansowej są badania podstawowe. Określają one poziom wiedzy finansowej w populacji w danym momencie, pozwalają wskazać priorytety i ułatwiają monitorowanie osiągniętego postępu po upływie określonego czasu.

W Polsce jak dotąd nie prowadzono szeroko zakrojonych badań wiedzy finansowej, a z dostępnych, odnoszących się bezpośrednio do poziomu edukacji lub pośrednio pozwalających wnioskować o zmianach w wiedzy Polaków wynika, że stan poziomu wiedzy Polaków jest niezadowolający¹⁵. Poziom ten jest również niski, szczególnie na tle innych krajów. Z raportu OECD *Measuring Financial Literacy* wynika, że na 14 zbadanych krajów Polska plasuje się na 9. pozycji pod względem poziomu wiedzy finansowej¹⁶.

¹⁴ Przy ocenie efektów programów edukacyjnych można stosować takie mierniki, jak: wysokość kredytów, liczba przypadków niewywiązywania się ze zobowiązań finansowych, skargi konsumentów, zmiany poziomu wydatków publicznych na mediację w zakresie długów. Zdaniem prof. M. Iwanicz-Drozdowskiej mają one jedynie ograniczoną wymowę w ocenie, czy inicjatywy na rzecz edukacji finansowej przyczyniają się do pożądanых zmian zachowania. Trudno jest odróżnić wpływ programów edukacji finansowej od wpływu szerszych czynników rynkowych, takich jak: wskaźniki zatrudnienia, wzrost wynagrodzeń, innowacje finansowe, a także od zmian sytuacji osobistej. Por. M. Iwanicz-Drozdowska, A. Matuszyk, A. Nowak, R. Kitala, *Produkty finansowe...*

¹⁵ *Spółeczeństwo w drodze do wiedzy. Raport o stanie edukacji 2010*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2011, *Stan Edukacji finansowej Polaków* – MillwardBrown SMG/KRC, sierpień 2007, na zlecenie NBP; Sondaż PBS DGA, wrzesień 2007, na zlecenie „Gazety Prawnej” i Open Finance; *Postawy Polaków wobec oszczędzania* – Pentor Research International, październik 2009, na zlecenie Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy.

¹⁶ A. Atkinson, F. Messy, *Measuring Financial...*, s. 20.

Podsumowanie

Podstawowa wiedza o finansach jest niezbędna dla właściwego zarządzania finansami osobistymi, a przede wszystkim do osiągnięcia celów życiowych lub zawodowych. Można ją uznać za fundament, na którym rozwija się wiele innych życiowych kompetencji. Zdaniem autora istnieje potrzeba zwrócenia większej uwagi na kształcenie ludzi w zakresie finansów osobistych już od najmłodszych lat, tak aby z chwilą osiągnięcia dojrzałości posiadali podstawową wiedzę i umiejętności racjonalnego gospodarowania finansami. Takie kompetencje mogłyby zapewnić im w przyszłości bezpieczeństwo finansowe i być może uchronić przed ryzykiem nadmiernego zadłużania, które będzie w Polsce rosło, podobnie jak w krajach zachodnioeuropejskich, wraz ze wzrostem popularności konsumpcyjnego modelu życia. Praktyczna edukacja finansowa mogłaby być przedmiotem fakultatywnym w szkołach, ale także na uczelniach wyższych – na wszystkich kierunkach. Profil ogólnoakademicki większości uczelni powoduje niestety, że przekazywana wiedza często ma charakter teoretyczny i nie odpowiada potrzebom rynku.

Szybki rozwój globalnych rynków finansowych, pojawianie się nowych produktów finansowych, a także skutki kryzysu zmuszają nas do nowego spojrzenia na edukację finansową młodzieży i dorosłych oraz badania w tym zakresie. Stąd dalszym krokiem w badaniach autora w tym obszarze będzie wykorzystanie wielowymiarowej analizy porównawczej do określenia zmian w poziomie wiedzy i świadomości finansowej Polaków na tle innych krajów.

EDUCATION AND FINANCIAL KNOWLEDGE IN RELATIONS TO PERSONAL FINANCIAL MANAGEMENT

Summary

The article is devoted to the role of education and knowledge in personal finance management. Irrational personal finance management, resulting from limited knowledge and low financial literacy, entails negative effects for consumers and the society, as well as for the economy. It can lead to excessive debt, financial exclusion, consumer bankruptcy, or, in extreme cases, even to social exclusion. The article also presents selected

initiatives connected with financial education in Poland and problems related to the measurement of their effectiveness.

Translated by Paulina Szmidka